

досягнень слід назвати незалежність України. Правозахисники відіграли роль каталізаторів демократичних процесів даного періоду української історії, формуючи своєю радикальною позицією рішучість, впевненість і відданість ідеї демократичної, правової та самостійної України.

Література:

1. Кривдіна І. Б. Гельсінський рух і його вплив на національно-політичні процеси в Україні (1976- початок 90-х років): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к. і. н: спец. 07.00.01 «Історія України! / Інна Борисівна Кривдіна; Одеський національний політехнічний ун-т ім. І.І.Мечникова. – Одеса, 2001. – 20 с.
2. Українська Гельсінська Група. 1978–1982: Документи і матеріали. / Упоряд., передм. Осипа Зінкевича. — Торонто-Балтимор: Смолоскип, 1983. — 998 с.
3. Український правозахисний рух: Документи й матеріали київської Української Гельсінської Групи. / Передм. Андрія Зваруна, упоряд. Осип Зінкевич. — Торонто-Балтимор: Смолоскип, 1978. — 480 с.

Глухота В.О.

(наук. кер. – доцент Блоха Я.Є.)

*студент III курсу історичного факультету
Полтавського національного педагогічного
університету імені В.Г. Короленка*

ДИСИДЕНТСТВО ЯК ОСНОВА ВИНИКНЕННЯ ГЕЛЬСІНСЬКОГО РУХУ В УКРАЇНІ

Термін «дисиденти» був занесений із Заходу і вживався для позначення інакодумців, які в тій чи іншій формі відкрито висловлювали погляди, що не збігалися з офіційною політикою. Дисидентський рух в Україні зародився у сер. 1950-х років як протест проти бездержавності, панування партійно-державної бюрократії, утисків національно-культурного життя, посилення русифікації [4, с. 217].

Загалом в українському дисидентському русі, можна виокремити чотири основні напрями: самостійницький, національно-культурницький, правозахисний, релігійний. Найрадикальнішим, а тому й найбільш переслідуваним, був самостійницький напрям. Його прихильники виступали за державну незалежність України, яку планували здобути мирними засобами. Яскравими представниками цього напрямку були правник Л. Лук'яненко, історик В. Мороз, журналіст В. Чорновіл, вчителька О. Мешко, мистецтвознавець В. Горинь, психолог М. Горинь, поет В. Стус та ін. [4, с. 225].

Окремий різновид дисидентського руху становив релігійний напрям, що обстоював права віруючих, легалізацію Української греко-католицької та Української автокефальної православної церков, протестантських віросповідань та течій, повернення відібраних державою храмів та відбудову

зруйнованих тощо. Серед чільних діячів цієї течії були священники В. Романюк, Й. Терля, пастор Г. Вінс та ін. [1, с. 111].

Однією з найпоширеніших форм спротиву комуністичному тоталітаризмові став так званий самвидав. Однією з перших «самвидавних» публікацій, яка фактично започаткувала український дисидентський рух, був «Відкритий лист до ООН», що його передали 1955 р. українські політичні в'язні мордовських таборів. З часом кількість такого роду видань зростає. Шляхом самвидаву розповсюджувалися такі знамениті твори, як «Інтернаціоналізм чи русифікація?» І. Дзюби, «Лихо з розуму» та «Правосуддя чи рецидиви терору?» В. Чорновола, «Серед снігів» В. Мороза, патріотичні поеції Л. Костенко та В. Симоненка тощо. Велика частина самвидаву різними шляхами потрапляла на Захід, де ставала поштовхом до організації міжнародних кампаній на підтримку вимог українських дисидентів [2].

Важливою формою боротьби проти посилення репресій були демонстрації протесту. Дисиденти надсилали петиції та листи протесту проти репресій у вищі партійні та державні інстанції, створювали громадські комітети на захист заарештованих тощо. У вересні 1965 р. під час прем'єри фільму С. Параджанова «Тіні забутих предків» у кінотеатрі «Україна» в Києві, В. Стус, І. Дзюба та В. Чорновіл закликали присутніх на знак протесту проти масових арештів української інтелігенції підвестися з місць. Це був перший громадський протест проти політичних арештів у СРСР після смерті Сталіна [4, с. 247].

Нерідко українські дисиденти вдавалися до зречення радянського громадянства, подавали заяви на виїзд за кордон. Проте лише окремі з них прорвалися через «залізну завісу». Більшість за такі дії опинялася в таборах і в'язницях [1, с. 147].

Своєрідними протестними акціями ставали відзначення урочистостей, присвячених життю та творчості Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, де читали вірші, співали пісень, обговорювали наболілі проблеми. Практикувалися також вивішування синьо-жовтих прапорів на честь важливих подій української історії [4, с. 253].

У середині 1970-х років дисидентський рух дістав нового імпульсу. Він був пов'язаний з підписанням Радянським Союзом Гельсінської угоди 1975 р., яка передбачала, крім іншого, зобов'язання країн-підписантів щодо дотримання основних прав людини. Це дало дисидентам підстави взяти на себе функції громадського контролю за тим, як радянське керівництво виконуватиме взяті на себе зобов'язки. 9 листопада 1976 р. в Україні постала Українська гельсінська група (УГГ). Серед її засновників були: письменник О. Бердник, генерал П. Григоренко, правники І. Кандиба і Л. Лук'яненко, громадська діячка О. Мешко, історик М. Матусевич, інженер М. Маринович, мікробіолог Н. Строката-Караванська, учитель О. Тихий. Очолив українських борців за права людини відомий письменник і філософ М. Руденко [2].

У боротьбі проти дисидентського руху комуністична влада використовувала весь попередній арсенал моральних і фізичних розправ. Передусім, звичайно, вона вдавалася до таких випробуваних методів, як тюремне ув'язнення, відправлення до концтаборів, на заслання тощо. На поч. 80-х років, за даними Секретаріату Міжнародної амністії, кількість політв'язнів становила від 600 до 700 осіб, серед яких у різний час українців нараховувалося від 25 до 75 %. На собі відчули тюремне ув'язнення Л. Лук'яненко, В. Чорновіл, М. Горбаль, М. Плахотнюк, В. Січко, В. Овсієнко та ін. На жаль, були й такі, що повернулися з неволі у рідні краї лишень у домовинах, – В. Стус, О. Тихий, Ю. Литвин, В. Марченко [3, с. 112].

Ще грізнішим від тюрем видом покарань були психушки – спеціальні психлікарні, будинки для божевільних із жорстоким режимом, що не поступався тюремному. Там режим ізолював найнебезпечніших для себе вільнодумців, особливо тих, кому не вдавалося приписати ні антирадянщини, ні аморальщини. Щоб деморалізувати дисидента, його влаштовували у середовище вбивць та гвалтівників, які у «психушках» рятувалися від заслуженого покарання, параноїків, нерідко під наглядом «санітара» з карних злочинців. Застосовувалися препарати для пригнічення волі, психіки, інтелекту, пам'яті, емоцій. Серед жертв такого мордування були П. Григоренко, Л. Плющ, В. Рубан та ін. [4, с. 261].

Активно використовували й адміністративні переслідування, зокрема звільнення з роботи, виключення з партії, комсомолу, творчих спілок, навчальних закладів, заборона публікацій тощо. Переслідування поширювалися також на батьків дисидентів, дітей, близьких родичів, друзів [2].

Таким чином, можемо стверджувати, що переслідуючи українську історію, культуру, мову, національну еліту, комуністичний режим прагнув остаточно перетворити Україну на денационалізовану російську провінцію. Але на захист української самобутності піднялося хоч і нечисленне, та самовіддане нове покоління борців. Зорганізувавши український дисидентський рух, воно засвідчило, що з розгромом ОУН і УПА традиції руху опору в Україні не припинилися, що ідея Української самостійної соборної держави – невмируща.

Література:

1. Алексеева Л.М. История инакомыслия в СССР: новейший период / Л.М. Алексеева. – М.: ЗАО РИЦ «Зацепя», 2001 – 382 с.
2. Касьянов Г. Незгодні: Українська інтелігенція в русі опору 1960-1980 роках [Електронний ресурс] / Г. Касьянов. – К: Либідь 1995. – 224 с. – Режим доступу до дж.: <http://together.lviv.ua/index.php?id=959>.
3. Маринович М. Україна - дорога через пустелю / М. Маринович. – Харків: ФОЛЮ, 1993. – 192 с.
4. Танцюра В.І. Політична історія України / В.І. Танцюра. – К.: Либідь 2001. – 320 с.